

KUNNEN NIEUWE MEDIA leesplezier BEVORDEREN?

E-tools uitgetest en in beeld gebracht

‘Het enige boek dat ze nog lezen is Facebook.’ Die verzuchting hoort men wel vaker in scholen. Maar misschien doet Facebook jongeren wel weer boeken lezen? In een vernieuwend project bewijzen studenten uit de lerarenopleiding hoe nieuwe media het leesplezier van jongeren kunnen versterken.

MATHEA SIMONS, JAN T’SAS, MAGDA MOMMAERTS & DAVID CAELEN

Met de overgang van basis- naar voortgezet onderwijs lijken kinderen langzaam hun enthousiasme voor het lezen van boeken te verliezen (Mullis, Martin, Kennedy & Foy, 2007; PISA, 2009). Hun interesses verschuiven naar gaming, televisie en sociale media – een flitsende wereld waar de trage en stille wereld van het boek moeilijk tegenop kan. De verschuiving van interesses betekent echter niet per definitie dat ze *minder* zouden lezen in de brede zin van het woord. Nieuwe tools zorgen voor een nieuwe wind. Hoe kunnen docenten daar in de lees- of literatuurles hun voordeel mee doen?

Basisvoorwaarden voor leesplezier

Laten we starten bij onszelf. Waar en wanneer leest u het liefst een boek? En om welk type boek gaat het dan? Leesplezier, leesvaardigheid en leesfrequentie zijn nauw met elkaar verbonden (Sainsbury & Schagen, 2004; T’Sas, 2012). Wie veel leest, doet het steeds liever en wordt er steeds beter in. Of anders nog: wie graag leest, kan steeds beter de lectuur van moeilijkere boeken aan

en zal meer boeken lezen. Bovendien gaat het niet enkel over boeken. Een positieve leesattitude heeft vaak positieve effecten op lezen in het algemeen (Mol, 2010). Iemand die graag leest, zal minder terugdeinzen voor (lastige) zakelijke teksten of non-fictie: van het bouwvergunningdossier in het ‘ambtenarees’ tot onderzoeksrapporten en essays.

Uit onderzoek blijkt dat leesplezier stoelt op vijf essentiële ingrediënten: intrinsieke motivatie (‘ik wil dit echt lezen’), autonomie (‘ik mag zelf kiezen wat ik lees’), identificatie (‘dat personage zou ik wel willen zijn’), interactie (‘ik kan mijn leeservaring delen met anderen’) en meesterschap (‘ik begrijp het en weet waarover het gaat’) (McRae & Guthrie, 2009).

Met de opkomst van media is de context voor lezen veranderd. Jongeren lezen veel, maar vooral online (Coe & Oakhill, 2011): berichten op Facebook, chatconversaties, blogs, e-mails, sms’jes, online artikelen uit hun leefwereld. Ze worden omringd door snelle, aantrekkelijke en uitdagende teksten – een wereld waar het boek moeilijk mee kan concurreren. Toch vraagt het schoolse curriculum aandacht voor leesplezier. Lezen aantrekkelijk maken is echter niet eenvoudig. Docenten hebben het moeilijk om

Foto: Anda van Riet

het niveau van de leerlingen in te schatten en hun gepaste opdrachten aan te bieden (Witte, 2008, 2009a, 2009b).

De genoemde basisvoorwaarden voor lezen moeten voor een grote groep leerlingen dan ook worden aangevuld met een nieuw ingrediënt: de *e* van elektronische en emotiegerichte media. Niet alleen om beter aan te sluiten bij hun leefwereld (een algemeen didactisch principe om leren te bevorderen), maar ook om lezen te variëren, leeservaringen te verbreden en leesvaardigheden aan te scherpen. Zo bewijzen experimenten met digitale kinderboeken dat de toevoeging van multimedia positieve gevolgen kan hebben voor leesplezier (Bakker, 2009). Het gaat dan om het toevoegen van audiovisueel materiaal dat ondersteuning biedt bij het lezen en begrijpen van teksten. Daar blijken vooral kinderen met leesvaardigheidsproblemen baat bij te hebben. Bakker (2009) pleit er in extenso voor dat onderwijsinstellingen hun leerlingen in het algemeen moeten voorbereiden op een digitale toekomst. Voor het leesonderwijs betekent dat ‘dat niet alleen stil moet worden gestaan bij het lezen en interpreteren van teksten, maar ook bij het efficiënt en betekenisvol navigeren door grote hoeveelheden informatie’ (Bakker, 2009, p. 46).

Op zoek naar e-tools

Vertekkende vanuit deze vaststellingen gingen wij op zoek naar (nieuwe) tools die de geschetste voorwaarden voor leesplezier het meest realiseren. De waaier aan mogelijkheden is breed. De volgende tools werden geselecteerd:

Google Lit Trip – Leerlingen lezen een verhaal dat hen naar diverse plaatsen voert – steden, landen, continenten. Op verschillende punten in het verhaal worden ze via opdrachten gestimuleerd om een locatie te verkennen met Google Earth en krijgen ze nieuwe informatie en media. Ze lezen verhaalfragmenten in duo’s en bespreken wat ze zien en lezen.

Role Playing Game – Leerlingen worden ondergedompeld in een avontuur met visuele ondersteuning (filmpjes, tekeningen) en uitdagende confrontaties en keuzemogelijkheden (bijvoorbeeld via Socrative, <www.socrative.com>). Ze lezen een verhaal en beslissen via samenwerking over te volgen verhaallijnen.

Tablet Tales – ‘Boekenhoeken’ nodigen de leerlingen uit om in groepen te lezen. Deze hoeken

Met de opkomst van media is de context voor lezen veranderd. Jongeren lezen veel, maar vooral online

kunnen aangekleed worden volgens de voorkeur van de leerlingen of de sfeer van het verhaal (bijvoorbeeld tapijt met thee; tent met lantaarn). De leerlingen lezen een boekfragment op een tablet, waarin hyperlinks zijn opgenomen naar woordbetekenis, illustraties, geluidsfragmenten, muziek en filmpjes. Na het lezen delen ze hun ervaringen met elkaar. Verscheidene schrijvers experimenteren momenteel met *tablet tales* (bijvoorbeeld Aiden Chambers en Sidney Vollmer). Op bepaalde punten in het verhaal wordt de lezer zelfs uitgenodigd om de schrijver te mailen en suggesties te doen over het vervolg van het verhaal.

Voelen aan Gedichten – Leerlingen lezen stripgedichten (bijvoorbeeld op het digibord). Sfeermuziek en de nieuwe dichtvorm nodigen de leerlingen uit tot praten over de emoties die de personages in deze gedichten uitdrukken en over eigen levenservaringen. Nadien lezen ze het gedicht opnieuw en proberen ze emoties vorm te geven: via tekeningen, collages, klei...

Samen met leraren in opleiding (lio's) werden deze vier tools gedidactiseerd en uitgetest in vier klassen van het voortgezet onderwijs (eerste en derde leerjaar). De groepen waren niet de makkelijkste. Niet alleen waren deze groot, er waren ook veel taalzwakke leerlingen en leerlingen die vooraf expliciet aangaven niet graag te lezen. Het hele proces, van de ontwikkeling van de tools tot de uitvoering in de praktijk, werd gefilmd. Zowel de lio's, hun begeleiders als de leerlingen in de klas en hun docenten werden betrokken.

Ervaringen

Het project was te beperkt om effecten op lange termijn te meten. De effecten op korte termijn zijn echter positief. In de eerste plaats op de leerlingen. 'Het was echt spannend, ik ging er helemaal in op!' Elke tool levert gelijkaardige reacties op. 'Normaal gezien praat ik niet over mijn gevoelens, maar zo kan het wel.' Leerlingen zijn in die mate positief dat zelfs de pauze overgeslagen

wordt. Ook de docenten zijn enthousiast. 'Ze hebben nog nooit zo veel gelezen!'

De ervaringen van de leraren in opleiding die de tools integreerden in een leesles, werden verzameld tijdens focusgroepgesprekken. Ook hun indrukken zijn positief. Ze zijn ervan overtuigd dat de ontwikkelde tools leesplezier kunnen stimuleren. 'Alle leerlingen reageerden heel positief tijdens en na de les.' Het gebruik van de tools is nieuw en biedt een andere en rijke leescontext. Sommige tools hebben specifieke kenmerken waardoor hun effect groter kan zijn. Zo zien de aspirant-leraren veel mogelijkheden in de tablets, waar niet alleen de beschikbaarheid van de tool, maar ook de links naar woordverklaringen en naar andere media, vooral taalzwakke leerlingen en leerlingen die niet graag lezen, kunnen overtuigen.

Op het vlak van de individuele criteria voor leesplezier, zien de lio's vooral voordelen op het vlak van *meesterschap*. Dankzij *Google Lit Trip* en *Tablet Tales* kunnen leerlingen woordverklaringen of achtergrondinfo opzoeken. Dit ondersteunt het begrip. Het heeft ook een positieve invloed op taalangst: 'De leerlingen zijn niet bang meer. Ze hoeven hun hand niet op te steken, zo van "Ik ken dat woord niet" of "Iedereen gaat lachen met mij, want dat is zo'n makkelijk woordje dat ik dat niet weet". Nu ziet niemand wat je aanklinkt.' *Keuzemogelijkheid* werd ook in tools ingebouwd: 'Ja, het was spannend. Dan namen ze dat pad en dan kwamen ze ergens uit. Ze hadden precies succesjes geboekt.' *Identificatie* komt vooral naar voren in de meer emotiegerichte tools *Role Playing Game* en *Voelen aan Gedichten*. Bij de vier tools werd ook veel aandacht besteed aan interactie. Leerlingen werden voortdurend uitgedaagd hun leeservaring te delen. De leraren in opleiding merkten dat leerlingen dit apprecieerden: 'Bij ons uit de interviews bleek dat ze het samenwerken vooral heel fijn vonden.'

De lio's merkten dat het gebruik van de tools ook een positieve invloed had op hun manier van lesgeven. Dankzij de tools konden ze op een rijkere manier differentiëren, niet alleen op het vlak van ondersteuning

Wat er in de scholen met de tools gebeurde, valt het best te beschrijven met enkele sfeerbeelden.

Bevrijd de prins – Role Playing Game:

'Aveyron is een stad in verval', fluistert een lage stem, terwijl een filmpje de leerlingen meesleept naar een duister bos. Er is een prins ontvoerd. Drie machtige families azen op de koningstroom. Wie de prins kan bevrijden, is zeker van zijn aandeel in de macht... Hoe dat verhaal afloopt? Dat beslissen de leerlingen zelf. In groepjes lezen ze verhaalfragmenten. Na elk fragment staan ze voor keuzes en uitdagingen. Karakterkaarten helpen de leerlingen om zich te identificeren met hun personages.

Reis rond de wereld – Google Lit Trip

'Kies een continent en ga aan de computer zitten.' Per twee nemen de leerlingen plaats. Ze staan voor een reis rond de wereld in 80 dagen, Jules Verne achterna. Als Phileas Fog in Indië een dodenverbranding meemaakt, zoomen de leerlingen met Google Earth in op de locatie van het gebeuren. Een ander duo klikt op de stoomboot die de avonturiers vervoert en krijgt uitleg over de technologie.

Lezen op een tapijt – Tablet Tales

Een ontbijttafel, een Perzisch tapijt met thee en een tent. 'Kies maar waar je wil zitten.' De leerlingen krijgen een tablet en installeren zich. De lichten in de klas gaan uit, de schermen lichten op. Drie verhalen, drie auteurs en tal van hyperlinks. Sommige leerlingen slaan de links gewoon over. Voor leerlingen die niet graag lezen of de betekenis van een woord niet kennen, zijn de links meer dan welkom.

Beeldgedichten – De e van emotie

De leerlingen zitten in groepen rond tafels. Op het digibord verschijnt een beeldgedicht. Het lijkt op een gewoon stripalbum, maar in de tekstballonnen staat poëzie. Een man roept, een andere zit buiten op een trapje. 'Hoe zou de man zich voelen?' vraagt de docent. De leerlingen zoeken naar woorden. Sfeermuziek en de nieuwe dichtvorm lokken uitspraken uit over emoties. En dan is het aan de leerlingen: lees het gedicht en zoek een manier om die emoties uit te drukken.

Ook de docenten zijn enthousiast.

'Ze hebben nog nooit zo veel gelezen!'

(woordverklaringen, afbeeldingen, geluiden en filmpjes), maar ook naar de beginsituatie van de leerlingen (taalzwak versus taalsterk, niet en wel leesgrage lezers, snelle en trage lezers). Naast de mogelijkheden qua differentiatie was de geboden leeservaring ook rijker: 'Het voordeel was, je hebt niet alleen een verklaring zoals in een woordenboek, maar je kan ook een filmpje erin steken. Dus bijvoorbeeld "giechelen", dan toon je een giechelend meisje of foto's zodat ze in een oogopslag het woord begrijpen. Als het lezen gemakkelijker wordt, dan wordt het ook leuker.' Dankzij de tools werd het ook makkelijker om activerend leesonderwijs te bieden.

Ook het project zelf werd door de lio's als verrijkend ervaren. 'Mijn visie op literatuuronderwijs is echt verruimd.' Zij maken spontaan de transfer naar andere contexten en vakken. Eerst naar andere talen, maar ook naar andere vakken: 'Voor geschiedenis is het zeker een aanrader, want ik vond geschiedenis altijd saai, omdat er bijna nooit een afbeelding of meer uitleg bij stond.' 'Je kunt de tablets ook in de biologielees gebruiken of *Google Lit Trip* in de aardrijkskundeles.' Zelfs voor wiskunde zien zij mogelijkheden 'Bij de stelling van Pythagoras kan je vertrekken vanuit een sfeerbeeld van waar Pythagoras vandaan kwam, om dan over zijn leven te beginnen in een tekst en daar dan links in te steken van wat heeft hij allemaal ontdekt.'

Zelf met de tools aan de slag

Om leraren en lerarenopleiders de kans te bieden zelf de tools in hun klaspraktijk in te zetten werden de didactische fiches, het lesmateriaal en illustratieve filmpjes beschikbaar gesteld op de website van Ingebeeld, een platform rond mediawijsheid van Canon Cultuurcel: <<http://tiny.cc/ltm-ingebeeld>>.

Wilt u uw achtergrond over leesplezier en het inzetten van tools verruimen en nadenken over toepassingsmogelijkheden, dan verwijzen we naar het webinar 'Nieuwe ideeën voor leesplezier'. Dit seminar op het web gaat stap voor stap van een kader over leesplezier naar de toepassing van de vier leestools. Het webinar

wordt ter beschikking gesteld op de website van ELAnt (Expertisenetwerk Lerarenopleidingen Antwerpen): <www.elant.be>.

Het project *Leesplezier en e-hype* beschreven in dit artikel was mogelijk dankzij de financiële steun van het Innovatiefonds voor Lerarenopleidingen van de Vlaamse overheid. De verfilming van de praktijkervaring werd ondersteund door het Labotraject (Canon Cultuurcel).

Mathea Simons is verantwoordelijke vakdidactiek Frans en Spaans. Jan T'Sas is assistent vakdidactiek Nederlands en Taal & Leren. Beiden zijn verbonden aan het Instituut voor Onderwijs- en Informatiewetenschappen (Specifieke lerarenopleiding) van de Universiteit Antwerpen. Magda Mommaerts en David Caelen zijn lerarenopleiders vakdidactiek Nederlands aan het Departement Onderwijs en Training van de AP Artesis Plantijn Hogeschool.

LITERATUUR

- Bakker, N. (2009). 'Help, de woorden en zinnen ontglippen me!' Een literatuuronderzoek naar het lezen van literaire teksten in een digitaal tijdperk. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Coe, J. E. L., & Oakhill, J. V. (2011). 'txtN is ez f u no h2 rd': The relation between reading ability and text-messaging behaviour. *Journal of Computer Assisted Learning*, 27, 4-17.
- McRae, A., & Guthrie, J. T. (2009). Promoting reasons for reading: Teacher practices that impact motivation. In E. H. Hiebert (Ed.), *Reading more, reading better* (pp. 55-76). New York: Guilford Press.
- Mol, S. E. (2010). *To read or not to read* (Dissertatie). Universiteit Leiden.
- Mullis, I., Martin, M., Kennedy, A., & Foy, P. (2007). *PIRLS international report: IEA's progress in international reading literacy study in primary schools in 40 countries*. Boston: TIMSS & PIRLS International Study Center.
- PISA. (2009). *Leesvaardigheid van 15-jarigen in Vlaanderen*. Brussel: Vlaamse Overheid.
- Sainsbury, M., & Schagen, I. (2004). Attitudes to reading at ages nine and eleven. *Journal of Research in Reading*, 27(4), 373-378.
- T'Sas, J. (2012). *Lezen we straks beter dankzij het nieuws?* Taalschrift, 87.
- Witte, T. (2008). *Het oog van de meester: Een onderzoek naar de literaire ontwikkeling van havo- en vwo-leerlingen in de tweede fase van het voortgezet onderwijs* (Stichting Lezen Reeks 12). Delft: Eburon.
- Witte, T. (2009a). Het juiste boek op het juiste moment. Wat belemmert een goede keuze? (Deel 1). *Levende Talen Magazine*, 96(4), 5-8.
- Witte, T. (2009b). Het juiste boek op het juiste moment. Wat bevordert een goede keuze? (Deel 2). *Levende Talen Magazine*, 96(5), 9-12.

WEBINAR NIEUWE IDEEËN VOOR LEESPLEZIER

Je doorloopt drie stappen:

1. Voorwaarden voor (meer) leesplezier
2. Wat zegt de theorie?
3. Toepassing met vier leestools

Elke stap bevat concreet materiaal en opdrachten om individueel of in groepjes uit te werken. We adviseren je de drie stappen in volgorde te doorlopen. In stap 3 kun je een keuze maken uit de vier tools.

1. Voorwaarden voor (meer) leesplezier

Wat doet mensen graag lezen? Daarover kun je nadenken aan de hand van de 'woordenwolk' hieronder. Je kiest uit de lijst vijf steekwoorden die volgens jou voorwaarden zijn voor (meer) leesplezier. Je baseert je daarbij op het synthesefilmpje over het project *Leesplezier en e-hype* dat je op de openingspagina hebt gezien. Daarna kun je in stap 2 van dit webinar je keuze toetsen aan wat we weten uit onderzoek.

2. Wat zegt de theorie?

Je hebt nu voor jezelf een aantal belangrijke voorwaarden voor leesplezier aangegeven. Maar stemmen die ook overeen met wat uit onderzoek blijkt? Hieronder vind je vier links. Raadpleeg deze bronnen (bij tijdgebrek: raadpleeg zeker de eerste twee) en leid hieruit af wat de belangrijkste voorwaarden voor leesplezier zijn. McRae, A., & Guthrie, J. T. (2009). Promoting reasons for reading: Teacher practices that impact motivation. In E. H. Hiebert (Ed.), *Reading more, reading better* (pp. 55-76). New York: Guilford Press.

Fragment van het webinar 'Nieuwe ideeën voor leesplezier'. Het hele webinar is te vinden op de website <www.elant.be> onder 'Professionalisering'

agenda

- 27 – 31 januari 2015, Nationale Onderwijstentoonstelling (NOT), Utrecht, <<http://www.not-online.nl>>
- 29 januari – 5 februari 2015, Poëzieweek 2015, <www.poezieweek.com>
- 6 februari 2015, Mastercourse Frans UvA, Amsterdam, <www.is.uva.nl/nascholing>
- 7 februari 2015, Taalkunde Olympiade, Leiden, <<http://tiny.cc/lm-olymp>>
- 5 maart 2015, Dag van de Literatuur, Rotterdam, <www.dagvandeliteratuur.nl>
- 6 – 7 maart 2015, Nationaal Congres Duits, Lunteren, <www.nationaalcongresduits.nl>
- 7 – 15 maart 2015, Boekenweek 2015, <www.boekenweek.nl>
- 12 – 15 maart 2015, Recent verschenen werken Duits, Drachten, <<http://tiny.cc/lm-recent>>
- 13 maart 2015, Nationaal Congres Engels, <www.nationaalcongresengels.nl>
- 20 – 21 maart 2015, Congres Frans, <www.levendetalen.nl>
- 11 – 14 april 2015, IATEFL International Conference, Manchester, <www.iatefl.org>
- 15 april 2015, Dag van de Jonge Jury, Utrecht, <www.jongejury.nl>
- 21 juni 2015, Finale Write Now!, Rotterdam, <www.writenow.nu>
- 2 oktober 2015, Ideeëndag Frans, <www.didactiekcommissiefrens.nl>

Poëzieweek 2015

Van 29 januari tot 5 februari vindt de Poëzieweek 2015 plaats, met dit keer als motto 'Met zingen is de liefde begonnen'. De week begint op 29 januari met de Gedichtendag. Voorafgaand aan de Poëzieweek wordt op woensdagavond 28 januari de VSB Poëzieprijs uitgereikt. Verdere hoogtepunten zijn de Herman de Coninckprijs, de Turing Gedichtenwedstrijd en het Gedichtenbal. De auteur van het Poëziegeschenk van dit jaar, dat je krijgt in de boekwinkel bij aankoop van € 12,50 aan poëzie, is geschreven door Ilja Leonard Pfeijffer.

Op de website <www.poezieweek.nl> zijn gratis uitgebreide lespakketten te downloaden om in de klas aandacht aan poëzie te besteden.

binnenkort

Nationaal Congres Duits

In elk oneven jaar kunnen docenten Duits vakinhoudelijk, didactisch en collegiaal bijtanken op het Nationaal Congres Duits in Lunteren. Vrijdag 6 en zaterdagochtend 7 maart 2015 is het weer zover. Op het goed gevulde en afwisselende programma staan, verdeeld over anderhalve dag, vijf workshoprondes. Op vrijdagochtend spreekt prof. dr. Christian Fandrych van het Herder-Institut für Deutsch als Fremdsprache in Leipzig over recente veranderingen in taalgebruikssituaties voor het Duits en de gevolgen voor het onderwijs in Duits als vreemde taal. Vrijdagavond voert het Theater Osnabrück een toneelbewerking van het succesvolle jeugdboek *Tschick* op. Op zaterdagochtend gaat Ewout van der Knaap in gesprek met draaiboek- en romanauteur David Safier, die leest uit zijn nieuwe roman *28 Tage lang* over de opstand in het Warschauer getto, met de zestienjarige Mira als centrale figuur.

Uitgevers en instellingen staan klaar met wat ze te bieden hebben op het gebied van Duits. Bij de koffie, de maaltijden en de borrel is er tijd voor netwerkonderhoud en -uitbreiding en/of gewoon gezelligheid. Voor meer informatie en aanmelding, zie <www.nationaalcongresduits.nl>.

Congres Frans

Op 20 en 21 maart 2015 – tijdens de *Semaine de la Francophonie* – vindt weer het tweejaarlijkse Congres Frans plaats. In twee dagen worden nieuwigheden gepresenteerd op het gebied van pedagogiek, didactiek en methodiek gericht op het Frans als vreemde taal. Deze tweedaagse is voor leraren Frans van alle niveaus al jaren een echte inspiratiebron met een verscheidenheid aan thema's en talrijke workshops, lezingen en rondetafelgesprekken: een uitstekende gelegenheid om collega's te ontmoeten en om weer inspiratie op te doen!

Het Congres Frans vindt plaats in Congrescentrum Leeuwenhorst in Noordwijkerhout. De traditie wil dat het congres op een vrijdag en zaterdagochtend plaatsvindt, waarbij de deelnemers in het complex overnachten.

Voor meer informatie en inschrijving, zie <www.congresfrans.nl>.

Nationaal Congres Engels

Op 13 maart vindt in Ede het Nationaal Congres Engels plaats, dat als motto heeft 'English education for international communication'. Het congres zal worden geopend door Ans van Kemenade, *professor of English Language and Linguistics* aan de Radboud Universiteit. De titel van haar lezing is 'English as a world language: Changes in the expanding circle'. Uitgangspunt daarbij is het boek van Braj B. Kachru, *The Other Tongue: English Across Cultures*. Kachru heeft de termen *inner circle*, *outer circle* en *expanding circle* voor het eerst geïntroduceerd. Van Kemenade zal met name ingaan op de consequenties van een en ander voor het onderwijs in de Engelse taal (welke norm hanteren we? welke variant van het Engels?) en op de ontwikkelingen met tweetalig onderwijs in Nederland.

Voor de subplenaire lezingen staan Laura Rupp ('English pronunciation') en Ken Wilson ('Motivating the unmotivated') op het programma. Verder zijn er interessante workshops en belooft de afsluiting spectaculair te worden. Inschrijving is mogelijk vanaf half januari via <www.nationaalcongresengels.nl>.